

**Dana Musilová, *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*,
České Budějovice 2007, Veduta, 200 s.,
ISBN 978-80-8682-931-9**

Dana Musilová patří v kontextu soudobé české historické vědy nepochybně k předním badatelkám reflektujícím ve svém vědeckém výzkumu problematiku genderového uspořádání společnosti.¹ Její práce jsou založeny na poctivém archivním výzkumu, aplikaci moderní metodologie a schopnosti tradičně zjednodušované, či snad dokonce opomíjené otázky historického vývoje nahlížet zcela novým způsobem. K nesporným kladům jejích badatelských výstupů rovněž patří solidní přehled o stavu výzkumu daného problému v české i evropské historiografii. Nejinak je tomu i v případě publikace *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*. Recenzovaný titul je navíc možné právem považovat za novátorský, neboť jak autorka sama v úvodu naznačuje, zvoleného tématu se česká historiografie doposud dotýkala pouze okrajově.²

Monografie Dany Musilové vyniká v první řadě systematickostí. Autorčin výzkum značného množství pramenů, zejména fondů politických stran, ženských organizací i osobních pozůstalostí, je tak završen logickou a přehlednou textací, jež nenechá nikoho na pochybách, zda vykládané problematice správně porozuměl. Již v samotném úvodu své knihy Musilová seznamuje čtenáře nejen s vývojovým kontextem zkoumaného problému. S ohledem na dobu, jíž se zabývá, čtenáře zavádí skutečně hluboko do minulosti, neboť začíná přelomem 18. a 19. století, kdy Francouzská revoluce otevřela ženám poprvé v dějinách výraznější prostor k tomu, aby se uplatnily ve veřejném životě. Zároveň jim však rovněž ukazuje, jakým způsobem a v jaké míře je dané téma rozpracováno v české historické vědě. Dále pak naznačuje vlastní badatelské strategie, jež konstruovala evidentně v závislosti na výzkumných problémech.

1 Sama autorka recenzované práce uvádí jako další badatelky, které v nedávné době publikovaly práce k dějinám žen, Marii Bahenskou, Pavlu Horskou, Milenu Lenderovou, Janu Malínskou a Marii Neudorffovou.

2 Jako nosnou a v podstatě i zásadní pro poznání této problematiky vidí Musilová práci JANY BUREŠOVÉ, *Proměny společenského postavení žen v první polovině 20. století*, Olomouc 2001.

Musilová píše živým jazykem. Již samotné názvy prvních čtyř kapitol jsou voleny sugestivně a nepochybně v souladu s dobovým slovníkem: *Ne chceme být klíčem od špajzu – Vzbůru do parlamentu! – Konečně v parlamentu a co dál? – Evergreeny „ženské“ politiky*. Autorka v nich sleduje spletitou cestu, jež přes ženské spolky přelomu 19. a 20. století, odvážné příspěvky publikované v ženském tisku (nejprve *Ženské listy*, později *Ženský obzor* a *Ženská revue*), kde „se již od sedmdesátých let 19. století objevovaly články o potenciálních politických a o volebním právu žen“, dále přes stále zřetelněji artikulovaný požadavek rovného volebního práva, jehož proklamace s blížícím se koncem století nabírala na intenzitě, a zakládání ženských organizací uvnitř jednotlivých politických stran nakonec dovedla české ženy do parlamentu.

Jak autorka ukazuje, jejich pozice ale nebyla hned od počátku zcela samozřejmá, a jak ženy, tak muži si jí museli delší čas přivykat: „Muži si při prvních jednáních RNS často ani neuvědomovali, že v něm sedí rovněž ženy. V prvních měsících se nezřídka stávalo že se řečníci obraceli k auditoriu s oslovením ‚velectění‘, ‚velevázení‘ nebo ‚vážení‘ pánové, ‚přátelé‘, ‚pánové‘. Způsob titulování napovídal, že parlamentní prostor chápali primárně jako mužský a obtížně si zvykali na přítomnost opačného pohlaví. Ženy se v prvních týdnech ve sněmovně rozhlížely, získávaly zkušenosti, hledaly novou identitu, vytvářely si svůj ženský prostor.“ (s. 51–52)

Musilová ukazuje, že cesta žen do parlamentního prostoru nebyla komplikovaná jen neochotou mužů otevřít jim tento tradičně primárně mužský svět (s jejich přesvědčením, že ženám přísluší realizovat se nanejvýše v oblasti charitativní péče), ale i samotným sebepojímáním žen, které se nejčastěji vnímaly právě jako matky, manželky či hospodyně. Na druhé straně je evidentní, že leckteré ženy politicky se své nové role zhostily jaksi „požensku“: „První ženou, která se vyjádřila k sněmovnímu jednání, byla Františka Zeminová, jedna z prvních političek na české politické scéně. Nezůstala nic dlužna své pověsti prostořeké rebelky a přerušovala projevy kolegů častými souhlasnými i nesouhlasnými výkřiky.“ (s. 52)

Autorka recenzované publikace však připomíná i podstatně kultivovanější projevy, s nimiž ženy-poslankyně vystoupily na půdě parlamentu. V této souvislosti uvádí vystoupení Alice Masarykové, jež byla přivítána „hlučným potleskem“, o něm však Musilová soudí, že patřil spíše jejímu jménu než jí samotné. Ostatně i zmiňovaná Františka Zeminová byla dle autorčina soudu vynikající zkušenou rétorikou, která dokázala naprosto soustředěně předstoupit před parlament a přednést projev značné délky. Za překvapující bychom tudíž mohly považovat autorčino zjištění, že obě jmenované poslankyně oslovily auditorium parlamentu „pánové“ a „velevázení pánové“. Musilová to chápe jako jednu z mnoha zkoušek, jimiž musela opakovaně procházet jejich genderová identita. Jak uvádí, obě si jí plně uvědomovaly a obě „se ve své řeči záměrně stylizovaly do role mluvčích ženského parlamentního prostoru, resp. celé ženské populace. Příznačné je, že dobová slovní zásoba spisovného jazyka neznala pojem poslankyně, resp. senátorka. Oficiální dokumenty RNS a NS o nich

hovořily jako o ‚členech‘, o ‚poslancích‘, resp. ‚senátorech‘, což akceptovaly a samy se tak označovaly ve veřejném diskurzu a v korespondence, přidávajíc ovšem slovo ‚ženský‘, aby nezpochybnily svou generovou identitu.“ (s. 52)

Dlouhotrvající boj za politická práva žen autorka vnímá „jen“ jako jednu z dílčích etap souvislého směřování ženského hnutí s cílem získat přístup ke vzdělání a rovnocenným způsobem se uplatnit na trhu práce. Ačkoli za jeden z možných vrcholů tohoto zápasu lze považovat právě otevření parlamentního prostoru ženám v údobí prvorepublikového Československa, pohlíží Musilová na jeho reálnou existenci s chladnou hlavou. Upozorňuje na to, že činnost takto angažovaných političek byla do značné míry omezena a svazována tradičním pojetím, jež v ženě vidělo především matku a nositelku dalších ženských aktivit, což ostatně tyto bezesporu výjimečné ženy většinou samy zdůrazňovaly.

Pečlivým studiem a analýzou parlamentních projevů autorka dospěla k představě témat, jež v názvu 4. kapitoly s nadsázkou nazývá jako *Evergreeny „ženské“ politiky*. Sama je klasifikuje jako genderově specifické. Šlo o témata, jež skutečně jako evergreeny opakovaně zaznívala v projevech senátorek a poslankyň, neboť se bytostně dotýkala „ženského světa“, za jehož reprezentantky se tyto političky považovaly především. Na druhé straně právě proklamace požadavků „úpravy rodinného práva, ochrany mateřství“, ale i práva „na svobodné rozhodování ženy, zda chce, nebo nechce dát život dítěti“, tj. v podstatě práva ženy na vlastní tělo, dále boje proti alkoholismu a prostituci, úpravy mzdových a platových poměrů žen a jejich sociálního pojištění, zlepšení možností vzdělávání žen, zrušení celibátu učitelek apod. posilovaly tradiční pojetí role ženy ve společnosti, jež se zpětně odráželo v představách o omezených možnostech jejího působení v politice. Otázkou mým zůstává, zda ženy političky vůbec mohly rezignovat na tuto vžitou představu a zda by tato rezignace mohla posílit jejich respekt a prestiž.

Působení žen v tzv. velké politice prvorepublikového Československa bylo pak dle autorčina soudu dále omezováno a zpomalováno obecně vžitou představou o nutnosti respektovat stranickou disciplínu, což vedlo nejednou k tomu, že poslankyňe a senátorky musely hlasovat v souladu s názorem strany, nezávadka i proti svému přesvědčení. Mnohé z žen, jež v politice uspěly, se tím cítily být přinejmenším zklamány, ne-li dokonce podvedeny. Dalším důkazem toho, že ženy poslankyňe a senátorky nebyly v politice plně doceněny, je pro Musilovou skutečnost, že za celé údobí 1918–1939 nezískaly v parlamentu ani v senátu jedinou vedoucí pozici.

5. kapitola je pak víceméně zdařilým pokusem o komparativní studii postavení a působení žen ve středoevropských parlamentech. Autorka upozorňuje na jisté podobnosti v postavení žen v českém, rakouském, německém a polském parlamentu, kam ženy vstupovaly v zásadě jako reprezentantky ženské veřejnosti, což jaksi předem vymezovalo rámeček témat, jež otevíraly a hájily při parlamentních

jednáních. V podstatě všechny poslankyně se vždy zasazovaly o zlepšení systému sociální péče, podporu mateřství, diskutovaným problémem byla podpora interrupce, reforma občanského práva. Podobné byly i jejich další osudy: „Brzký zánik parlamentní demokracie v Polsku, Rakousku, Německu a na sklonku třicátých let také v Československu znamenal současně konec pokusů o prosazení rovnoprávnosti žen a mužů do každodenního života. Osudy řady žen, které pracovaly ve sledovaných zákonodárných sborech, se vyvíjely již od první poloviny třicátých let velmi dramaticky. Země, v nichž žily a působily jako političky, se dříve či později staly kořistí nacistického režimu. Mnohé byly pronásledovány z rasových nebo politických důvodů, některé dokonce z obou současně, vězněny ve věznicích a koncentračních táborech, umíraly na popravističích, hledaly spásu v emigraci. Jen malá část z nich se po válce vrátila domů, ještě méně se jich znovu objevilo v parlamentní politice. Vykonávat poslanecký (senátorský) mandát rozhodně nebyla žádná legrace, sport či zábava. Ve střední Evropě to spíš bylo dobrodružství s nejistým koncem.“ (s. 95)

Za atraktivní součást monografie Dany Musilové lze považovat *Biografické medailonky poslankyň a senátorek (revolučního) národního shromáždění v letech 1918–1939*. Celkem čtyřicet šest biografických medailonů představuje životní osudy poslankyň a senátorek meziválečného Československa. Veskrze slovníkový způsob jejich záznamu nebrání tomu, aby si čtenář vytvořil představu o jejich původu, rodinných poměrech, vzdělání a sociálním postavení před vstupem do tzv. velké politiky a často i po odchodu z ní. Nespornou výpovědní hodnotu mají rovněž připojené fotografie. Přestože některé z nich vznikly pravděpodobně až v době po skončení poslaneckého mandátu dotyčné političky, vypovídají mnohé o jejím sebepojetí. Mnohé z poslankyň a senátorek tak svým vzhledem připomínají hospodyně z konce 19. století, jiné naopak emancipované intelektuálky. Není bez zajímavosti pokusit se o srovnání těchto fotografií a obsahu stenografických záznamů projevů některých poslankyň, jež autorka vhodně zařadila do přílohy.

Recenzovaná monografie Dany Musilové je nepochybně vítaným příspěvkem nejen k poznání ženského hnutí v našich zemích od konce 19. století do roku 1939, ale rovněž tak k poznání parlamentního systému prvorepublikového Československa. Práce je vystavěna na solidním pramenném výzkumu, doplněna bohatými citacemi archivního materiálu a využívá moderní metodologii soudobé historické vědy. Autorce se podařilo dalece přesáhnout hranice doposud často přetrvávajícího pouhého pozitivistického uchopení nasbíraných historických faktů.

Veronika Středová